

Ethnobotanical survey of Qashlaq and Yailaq areas of Qashqai tribe

Mahin Fooladi¹ | Fateme Roustaei^{2✉} | Mojtaba Malek Abadi³1- Department of Nature Engineering, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Ardakan University, Iran
m.fooladi.222p@gmail.com2- Corresponding Author, Department of Nature Engineering, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Ardakan University, Iran.: froustaei@ardakan.ac.ir.3-Department of Nature Engineering, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Yazd University, Iran.
mmalekabadi059@gmail.com

Article Information

Research Paper

Vol:	14
No:	54
P:	15-38
Received:	2023-05-15
Revised:	2023-07-06
Accepted:	2023-07-08
Published:	2024-02-01

Keywords:

- Ethnobotany
- Tribes
- Medicinal Plants
- Fars province
- Bushehr province

Cite this Article:

Fooladi, M., Roustaei, F., Malek Abadi, M. (2023). Ethnobotanical survey of Qashlaq and Yailaq areas of Qashqai tribe. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 14(54): 15-38.

doi: [10.22034/JARGS.2023.397511.1031](https://doi.org/10.22034/JARGS.2023.397511.1031)

Publisher: Hakim Sabzevari University

© The Author(s)

 [10.22034/JARGS.2023.397511.1031](https://doi.org/10.22034/JARGS.2023.397511.1031)

Abstract

Aim: Ethnobotany provides valuable information by studying how different ethnic groups use medicinal plants. This study aimed to identify plant species and collect information about the properties and methods of using species in the treatment of diseases by the Qashqai tribe in two regions of Dashtestan (Qashlaq) of Bushehr province and Almaliche (Yilaq) of Fars province.

Materials & Methods: The research is a non-experimental and descriptive-survey. Cochran's method determined the sample size (number of questionnaires). Information on the use of medicinal plants was collected from about 100 knowledgeable local people. Local, knowledgeable people interviewed included local herbalists, perfumers, nomads, and villagers.

Finding: The research results indicate the presence of 115 species of medicinal plants in the study areas, which belong to 42 families. Apiacea, with 18 species; Laminacea, with 7 species; and Brassicaceae and Compositae, with 6 species each, were the most abundant families. It was also found that the most medicinal use of plants is for treating digestive diseases, blood purification, and anti-cough and cold. In terms of the percentage of consumed parts of plants, leaves were 29%, stems 22%, seeds and seeds 18%, fruits 12%, roots 11%, and flowers 7%.

Conclusion: The results show the richness of medicinal plant species in the Yilaq and Qashlaq areas of the Qashqai nomads. The highest species diversity was observed in the Apiacea.

Innovation: Qashqai is one of the two biggest and most ancient tribes of Iran. The information obtained from this research, in addition to keeping alive the ethnic knowledge of the Qashqai tribes in the field of medicinal plants, can be considered the basis for new research in the field of treating diseases to be investigated using plants.

Extended Abstract

1. Introduction

Ethnobotani science, studies the indigenous, local and traditional uses of plants in different cultures and tribes. Ethnobotany has been established around the world as a branch of indigenous knowledge and a lot of research has been done in this field. Abroad in South American countries including Brazil (De Medeiros, 2023) and Asian countries such as China (Long et al., 2023), India (Pangal et al., 2010) and in Iran, research by Bibak and Moqbli (2015) in Jiroft city, Razmjo et al. (2016) in Behbahan and Moamri et al. (2019) in Sarein. Qashqai is one of the two great and ancient tribes of Iran. The majority of Qashqai tribe live in Fars province. Some clans of the Qashqai tribe (Ameleh clan, Shesh Bloki clan and Dareh Shuri clan) have traveled a route of 800 kilometers in 50 days from Bushehr and south of Fars province and settled in the suburbs of Abadeh region. During the routes from Yilaq to Qeshlaq and vice versa, they use pasture plants for various purposes, especially the treatment of diseases. Yilaq and Qashlaq areas of Qashqai nomads are considered a valuable area in terms of species richness and local knowledge due to their ecological situation, such as the availability of diverse mountainous and plain areas and the availability of plant species and nomadic population. The existence of very high ecological diversity and the extensive use of medicinal plants by the Qashqai nomads requires that a study be conducted to identify and introduce some of the most important species and their uses.

2. Materials and Methods

Almaliche region in Abadeh city has been considered as a summer resort are. Almaliche pasture is located 70 km south of Abadeh city in Fars. This area with an area of 28,138 hectares is located in the longitude range of 52°3' to 52°97' and latitude 30°51' to 35°55'. The average annual rainfall in the mentioned region is 266.9 mm, the hottest month of the year is July with an average temperature of 11.2 °C and the coldest month of the year is January with an average temperature of 2.4°C. According to the Demarton method, the climate of the region is Mediterranean and moderate. The land types are mainly mountainous, sloping hills, slopes and plains. Dashtestan region in Bushehr province is considered as Qashlaghi region for study. Dashtestan city is located 85 kilometers east of Bushehr city (the capital of Bushehr province) and in the distance between 12 o51 longitude and 29 o16 latitude. The average monthly temperature of Dashtestan ranges from 0 to 50 degrees throughout the year. Due to its proximity to the Persian Gulf and the location of the Zagros Mountains (the southernmost extension of these mountains can be seen in this city), Dashtestan can be divided into two parts: Peshkoh and Peshtkoh, where the climate of Peshkoh region is warm and semi-arid, and the climate of Peshtkoh region is warm. And it is relatively humid. In terms of topographical studies, three main parts of coastal, mountainous and plains can be distinguished in Bushehr province, which exist in the last region in Dashtestan city. The soil in the mountainous areas is generally clay and alluvial and in the plains it is sandy. Also, the average rainfall of this Qashlaghi region is about 250 mm per year. After the preliminary investigations and determination of the study areas and referring to the pre-specified areas, during the years 2021 to 2022, a questionnaire was prepared and completed by the cooperation of 100 local experts in the field of medicinal plants. The research is non-experimental and descriptive-survey. Cochran's method was used to determine the sample size (the number of questionnaires) for this research. Based on the prepared questionnaire, information such as the local name of the species, type of consumption, use (edible, non-edible), local use, growing area, growing place and organ used were obtained.

3. Results and Discussion

In this study, 115 plant species belonging to 42 families were collected, and based on the abundance of species, the Apiaceae family with 17 species, the Lamiaceae family with 16 species, and the Compositae family with 10 species constitute the most populated families of medicinal plants in the region, of which 100 species are edible and The remaining 15 species are non-edible. 61 species belong to Almalije region and 54 species belong to Dashtestan. The results of the examination of the amount of consumption of different parts of plants showed that the highest percentage of consumed organs included leaves, stems, and branches, respectively, and the lowest consumed organs were roots and flowers. Consumable organs, including fruits, seeds, and seeds, are used almost equally. The results of examining the percentage of use of medicinal plants for the treatment of various diseases including digestive problems, blood purification, diabetes and blood sugar, blood lipids, fever, skin and hair showed that the most use of medicinal plants are respectively for digestive problems, cough and cold and It is blood purification.

4. Conclusions

This study was devoted to the ethnobotanical investigation of pasture plants, habitats related to Yalaq and Qashlaq areas of Qashqai nomads. The results show the biodiversity of medicinal plant species in the region. Out of 115 identified plant species, 47% of them are related to Almaliche region and 53% are related to Dashestan region. Apiacea with 18 species, Laminacea with 7 species, and Brassicaceae and , Compositae with 6 species each were the most abundant families. It was also found that the most medicinal use of plants is for the treatment of digestive diseases, blood purification and anti-cough and cold. In terms of the percentage of consumed parts of plants, leaves were 29%, stems 22%, seeds and seeds 18%, fruits 12%, roots 11%, flowers 7%. Also, according to the obtained results, it is clear that 87% of the plant species had edible uses and 13% had non-edible uses. It is suggested that considering the extent of medicinal plants in the studied area, plant sociological studies should also be done to determine the abundance of important species.

5. Acknowledgment & Funding

- The manuscript did not receive a grant from any organization.

6. Conflict of Interest

- The authors declare that they have no known competing financial interests or personal relationships that could have appeared to influence the work reported in this paper.

بررسی اتنوبوتانی مناطق قشلاق و ییلاق ایل قشقای

مهین فولادی^۱، فاطمه روستائی^۲ , مجتبی ملک‌آبادی^۳

۱ - گروه مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و کشاورزی، دانشگاه اردکان، اردکان، ایران m.fooladi.222p@gmail.com
۲ - نویسنده مسئول، گروه مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و کشاورزی، دانشگاه اردکان، اردکان، ایران froustaei@ardakan.ac.ir
۳ - گروه مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و کشاورزی، دانشگاه یزد، یزد، ایران mmalekabadi059@gmail.com

چکیده:

هدف: اتنوبوتانی با مطالعه و بررسی چگونگی استفاده افراد یک قوم یا جامعه از گیاهان، به عنوان ابزاری کارآمد جهت استخراج دانش بومی استفاده از گیاهان، شناخته می‌شود. پژوهش حاضر با هدف شناسایی گونه‌های گیاهی و جمع‌آوری اطلاعات در مورد خواص و نحوه به‌کارگیری گونه‌ها در درمان بیماری‌ها توسط ایل قشقای در دو منطقه دشتستان (قشلاق) استان بوشهر و آلمالیچه (ییلاق) استان فارس، انجام گرفت.

روش و داده: تحقیق از نوع غیر آزمایشی به صورت توصیفی - پیمایشی است. به منظور تعیین حجم نمونه (تعداد پرسش‌نامه‌ها) از روش کوکران استفاده شد. جمع‌آوری اطلاعات در زمینه کاربرد گیاهان دارویی از حدود ۱۰۰ نفر افراد آگاه محلی و عشایر منطقه صورت گرفت و پرمصرف‌ترین گونه‌های گیاهی در منطقه مشخص شد. افراد آگاه محلی که به صورت حضوری مورد مصاحبه قرار گرفتند، شامل گیاه درمانگرهای محلی، عطاران، عشایر و روستائیان منطقه به‌ویژه افراد مسن بودند.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاکی از وجود ۱۱۵ گونه گیاه دارویی در مناطق مطالعاتی است که متعلق به ۴۲ خانواده می‌باشند. از این تعداد، ۴۷ درصد آن مربوط به منطقه آلمالیچه و ۵۳ درصد آن مربوط به منطقه دشتستان است. چتریان با ۱۸ گونه، نعنائیان با ۷ گونه و شب‌بوئیان و کاسنیان هر کدام با ۶ گونه فراوان‌ترین خانواده‌ها بودند. همچنین مشخص شد که بیش‌ترین استفاده دارویی از گیاهان جهت درمان بیماری‌های گوارشی، تصفیه خون، ضد سرفه و سرماخوردگی می‌باشد. به لحاظ درصد اندام‌های مصرفی گیاهان به ترتیب برگ ۲۹٪، ساقه ۲۲٪، دانه و بذر ۱۸٪، میوه ۱۲٪، ریشه ۱۱٪، گل ۷٪ بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج به دست آمده بیانگر غنای گونه‌های گیاهی دارویی در منطقه ییلاق و قشلاق عشایر قشقای است. بیشترین تنوع گونه‌ای مربوط به خانواده چتریان و بیشترین مصرف گیاهان دارویی در منطقه برای بیماری‌های گوارشی است.

نوآوری، کاربرد نتایج: قشقای یکی از دو ایل بزرگ و کهن ایران زمین است و غالب جمعیت آن در استان فارس ساکن هستند اطلاعات حاصل از این تحقیق، علاوه بر زنده نگه داشتن دانش قومی عشایر قشقای در زمینه گیاهان دارویی، می‌تواند راهگشای تحقیقات جدید در زمینه درمان بیماری‌های نام برده شده با استفاده از گیاهان مورد بررسی قرار گیرد.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره: ۱۴

دوره: ۵۴

صفحه: ۱۵-۳۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۵

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۱/۱۲

کلیدواژه‌ها:

- اتنوبوتانی
- عشایر
- گیاهان دارویی
- استان فارس
- استان بوشهر

نحوه ارجاع به این مقاله:

فولادی، مهین، روستائی، فاطمه، ملک‌آبادی، مجتبی. (۱۴۰۲). بررسی اتنوبوتانی مناطق قشلاق و ییلاق ایل قشقای. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱۴ (۵۴): ۱۵-۳۸.
doi: 10.22034/JARGS.2023.397511.1031

ناشر: دانشگاه حکیم سبزواری

© نویسنده(گان).

۱- مقدمه

گیاهان دارویی به واسطه متابولیت‌های ثانویه و سنتز فرآورده‌های متنوع، به طور گسترده در درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. به‌طوری‌که در سال‌های اخیر به‌رغم پیشرفت‌های علم پزشکی و داروسازی، استفاده از گیاهان دارویی در سلامت و بهداشت جامعه همچنان رایج است. بر اساس گزارش‌های سازمان بهداشت جهانی (WHO)، در حال حاضر حدود ۸۰ درصد جمعیت جهان برای نیازهای اولیه مراقبت از سلامت خود به گیاهان دارویی و داروهای سنتی متکی هستند و حدود ۸۰ درصد از مواد دارویی مستقیم یا غیرمستقیم دارای منشأ گیاهی هستند (Ajjoun et al., 2022).

یکی از مراجع مهم که به کشف داروهای گیاهی جدید منجر می‌شود، دانش اتنوبوتانی^۱ است. اخیراً بسیاری از کشورهای جهان (از جمله: چین، تایلند، مکزیک، نیجریه) در حال جمع‌آوری و استخراج یافته‌های حاصل از دانش اتنوبوتانی و طب سنتی به سیستم بهداشت و سلامت خود هستند، زیرا بر این باورند که این قبیل یافته‌ها منجر به کشف داروهای جدید می‌شود (Cordero et al., 2023). دانش اتنوبوتانی به مطالعه کاربردهای بومی، محلی و سنتی افراد، اقوام و فرهنگ‌های مختلف از گیاهان می‌پردازد. این واژه از ترکیب دو واژه اتنو به معنای مردم و بوتانی به معنای گیاه‌شناسی گرفته شده است. اتنوبوتانی شیوه‌ای از پایش علمی اطلاعات موجود در اذهان عمومی است. بخش بسیار مهمی از جمع‌آوری اطلاعات در یک مطالعه اتنوبوتانی، مربوط به داده‌های به دست آمده از زندگی طبیعی مردم یک قوم در مورد نگرش آنها به گیاهان است (Eisah et al., 2021).

با توجه به گرایش به سمت گیاه درمانی و کمبود اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی، خواص درمانی، اندام‌های مورد استفاده و نحوه آماده‌سازی آنها، به نظر می‌رسد اطلاعات بومی و دانش سنتی می‌تواند نقش بسیار مهمی را در پایه‌ریزی تحقیقات علمی بعدی فراهم کند. به همین دلیل بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از قبیل اتحادیه بین‌المللی حفاظت از محیط زیست (IUCN)، صندوق جهانی طبیعت (WWF) و سازمان جهانی بهداشت (WHO) بر حفظ و نگهداری این اطلاعات تأکید فراوان دارند (Panyadee et al., 2022). اتنوبوتانی در سراسر جهان به‌عنوان شاخه‌ای از دانش بومی تثبیت شده و تحقیقات زیادی در این زمینه انجام شده است. در ایران، دولتخواه و همکاران با هدف شناسایی گیاهان دارویی و استفاده از دانش و تجربه اهالی بومی برای معرفی خواص و موارد ناشناخته گیاهان دارویی در سال‌های ۱۳۸۸ - ۱۳۸۵، فلور گیاهان دارویی شهرستان کازرون را مطالعه کردند (Dolatkhahi et al., 2012). تعداد ۹۱ گونه گیاهی دارویی (۸۷ جنس و ۳۹ خانواده) در منطقه شناسایی و اطلاعات درمانی گونه‌های مذکور ثبت شد. رمضانین و مینایی‌فر با هدف مطالعه، شناسایی گیاهان دارویی شهرستان فسا با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان تحقیقی به روش توصیفی انجام دادند که گونه‌های دارویی و معطر، گیاهان جمع‌آوری شده پس از انتقال به هرباریوم با استفاده از فلورهای مختلف مورد شناسایی قرار گرفتند، سپس با استفاده از اطلاعات محلی حاصل از مصاحبه مستقیم، به ثبت مشخصات دارویی آنها اقدام شد (Ramezani & MinaeiFar, 2016). به این ترتیب تعداد ۱۰۸ گونه دارویی متعلق به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. بی‌باک و مقبلی در شهرستان جیرفت، با استفاده از پیمایش‌های صحرایی، اطلاعات مردمی و مطالعات اسنادی، در مجموع، ۱۴۷ گونه گیاه دارویی متعلق به ۱۳۲ جنس در ۴۸ خانواده را در این شهرستان تشخیص دادند (Bibak & Moghbeli, 2017). رزمجو و همکاران پس از جمع‌آوری گیاهان شهرستان بهبهان نام محلی، خواص دارویی، نحوه استفاده و سایر اطلاعات مربوط به گونه‌ها را گردآوری نمودند، در این پژوهش ۶۰ گونه گیاهی متعلق به ۲۳ تیره شناسایی شد (Razmjou et al., 2017).

در خارج از کشور، ساین و دویی در مطالعه اتنوبوتانیک گیاهان دارویی سونبه‌درای هند ۱۴۳ گیاه دارویی متعلق به ۵۶ تیره توسط جوامع قبایل محلی ساکن منطقه به ثبت رساندند (Singh & Dubey, 2012). پروایز در مطالعه اتنوبوتانیک گیاهان دارویی پنجاب پاکستان نشان داد که ۴۰ گونه گیاه دارویی متعلق به ۲۲ تیره توسط افراد بومی در برابر اختلالات و بیماری‌های مختلفی مورد استفاده قرار گرفته است (Parvaiz, 2014). در کشورهای آمریکای جنوبی از جمله برزیل (de Medeiros et al., 2023) و کشورهای آسیایی مانند چین (Long et al., 2023)، هند (Panghal et al., 2010)، پاکستان (Naz et al., 2014؛ Malik et al., 2019)، فیلیپین (Dapar et al., 2020) حتی برخی از کشورهای آفریقایی مانند مراکش (Waswa et al., 2022) در این زمینه پژوهش‌هایی صورت گرفته است.

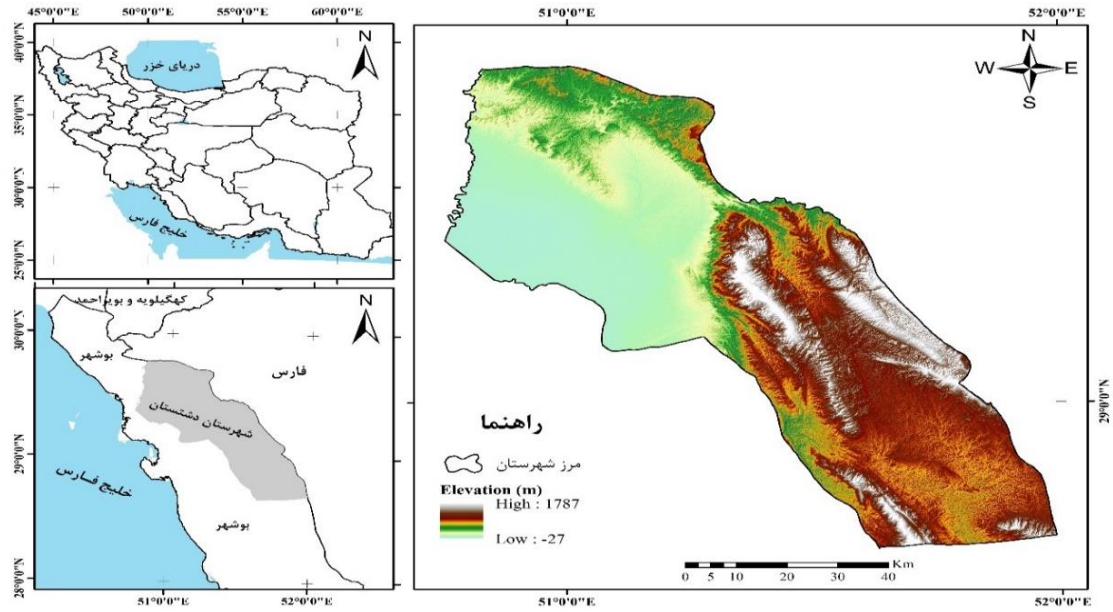
استفاده از گیاهان دارویی توسط بهره‌برداران روستایی و عشایری با توجه به عجین شدن زندگی آن‌ها با مراتع، به نسل‌ها قبل برمی‌گردد که حاصل دانش و تجربیات انتقال یافته از آبا و اجدادشان بوده است و در درمان بیماری‌ها و بهبود سلامتشان استفاده می‌کردند. قشقایی یکی از دو ایل بزرگ و کهن ایران زمین است. غالب جمعیت ایل قشقایی در استان فارس ساکن هستند. برخی از طوایف ایل قشقایی (طایفه‌ی عمله، شش بلوکی و دره‌شوری) مسیری به طول ۸۰۰ کیلومتر در طی ۵۰ روز از بوشهر و جنوب استان فارس را پیموده و در بیلاقات منطقه‌ی آباد مستقر می‌شوند. آن‌ها در طی مسیرهای بیلاق به قشلاق و بالعکس، از گیاهان مرتعی به‌منظور استفاده در امور مختلف بخصوص درمان بیماری‌ها بهره‌برداری می‌کنند. مناطق بیلاق و قشلاق عشایر قشقایی به دلیل موقعیت اکولوژیکی از قبیل برخوردار از مناطق کوهستانی و دشتی متنوع و برخوردار از گونه‌های گیاهی و جمعیت عشایری، منطقه‌ای ارزشمند به لحاظ غذایی گونه‌ای و دانش بومی محسوب می‌شود. وجود تنوع بسیار بالای اکولوژیکی و استفاده گسترده عشایر قشقایی از گیاهان دارویی ایجاب می‌کند تا مطالعه در جهت شناسایی و معرفی برخی از مهم‌ترین گونه‌ها و کاربرد آنها صورت گیرد. در این پژوهش پس از تهیه پرسش‌نامه با مراجعه به افراد بومی مجرب و با سابقه در امر گیاهان دارویی، اطلاعات موردنیاز در زمینه گونه‌های گیاهی غالب، اندام مورد استفاده و کاربرد دارویی آن‌ها جمع‌آوری و یادداشت شد که در ادامه به آن می‌پردازیم.

۲- مواد و روش

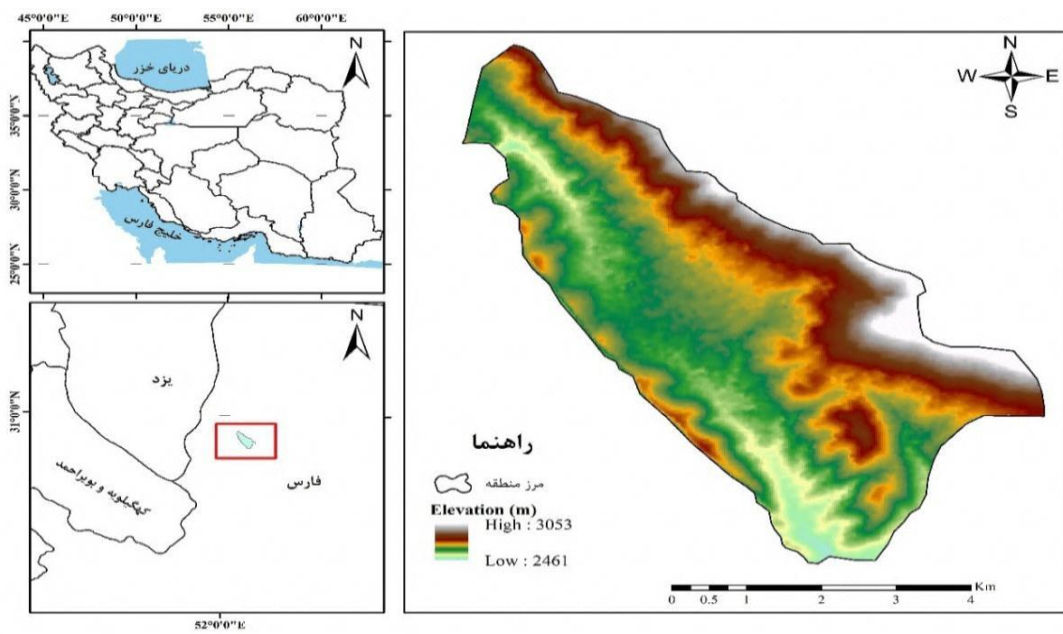
۲-۱- منطقه مورد مطالعه

منطقه دشتستان در استان بوشهر جهت مطالعه به عنوان منطقه قشلاقی در نظر گرفته شده است. شهرستان دشتستان در فاصله ۸۵ کیلومتری شرق شهر بوشهر (مرکز استان بوشهر) قرار داشته و با مرکزیت شهر برازجان، وسیع‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرستان استان بوشهر است که در فاصله بین ۱۲' ۵۱° طول جغرافیایی و ۱۶' ۲۹° عرض جغرافیایی قرار دارد (شکل ۱). این شهرستان از شمال به شهرستان گناوه، از غرب به بوشهر، از جنوب به تنگستان و از شرق به استان فارس محدود شده و وسعتی حدود ۱۳۷۱ کیلومترمربع دارد. این شهرستان تقریباً در میانه راه‌های ارتباطی شمال به جنوب استان قرار دارد. دو رود دالکی و شاپور سیراب کننده دشتستان پهناور هستند. میانگین دمای ماهیانه دشتستان بین ۰ تا ۵۰ درجه در طول سال متغیر است. شهرستان دشتستان را می‌توان با توجه به نزدیکی به خلیج فارس و همچنین موقعیت رشته‌کوه‌های زاگرس (جنوبی‌ترین امتداد این رشته‌کوه‌ها در این شهرستان دیده می‌شود)، به دو بخش پیش‌کوه و پشت‌کوه تقسیم‌بندی نمود که اقلیم منطقه پشت‌کوه گرم و نیمه‌خشک و اقلیم منطقه پیش‌کوه گرم و نسبتاً مرطوب است. از نظر مطالعات توپوگرافی نیز سه بخش اصلی ساحلی، کوهستانی و جلگه‌ای در استان بوشهر قابل تفکیک هستند که در منطقه آخر در شهرستان دشتستان وجود دارند. خاک در مناطق کوهستانی عموماً از نوع رسی و آبرفتی و در مناطق جلگه‌ای از نوع شنی است. همچنین میانگین بارندگی این منطقه قشلاقی حدود ۲۵۰ میلی‌متر در سال است (Sartavi & Gholamian, 2004).

منطقه آملیچه در شهرستان آباد جهت بررسی منطقه بیلاقی در نظر گرفته شده است (شکل ۲). مرتع آملیچه در ۷۰ کیلومتری جنوب شهر آباد در استان فارس واقع شده است (شکل ۲). این منطقه با مساحتی معادل ۲۸۱۳۸ هکتار در محدوده طول جغرافیایی ۳' ۵۲° تا ۹۷' ۵۲° و عرض جغرافیایی ۵۱' ۳۰° تا ۵۵' ۳۰° قرار دارد. متوسط بارندگی سالیانه در منطقه مذکور ۲۶۶/۹ میلی‌متر، گرم‌ترین ماه سال، تیرماه با دمای متوسط ۱۱/۲ درجه سانتی‌گراد و سردترین ماه سال، دی‌ماه با دمای متوسط ۲/۴ درجه سانتی‌گراد است. اقلیم منطقه بر اساس روش دومارتن، مدیترانه‌ای و معتدل است. تیپ اراضی عمدتاً به صورت کوهستانی، تپه ماهور، دامنه‌ای و دشت است. حداکثر ارتفاع از سطح دریا ۳۰۶۳ متر و حداقل آن ۲۴۵۸ متر است. از نظر اکولوژیکی مرتعی بیلاقی به شمار می‌رود.

شکل ۱. موقعیت شهرستان دشتستان در استان بوشهر و ایران

شکل ۲. موقعیت منطقه آلمالیجه در شهرستان آباد و استان فارس

۲-۲- روش پژوهش

در تحقیق حاضر جهت طبقه‌بندی هر شهرستان به مناطق مختلف ابتدا نقشه‌های جغرافیایی، راه‌های دستیابی، عوارض طبیعی، وضعیت پوشش گیاهی و خرده فرهنگ‌های موجود در منطقه با استفاده از اطلاعات افراد بومی مورد بررسی قرار گرفت و هر کدام از مناطق به بخش‌های کوچک‌تر تقسیم شدند. پس از بررسی‌های مقدماتی و تعیین محدوده‌های مورد مطالعه و مراجعه به مناطق از قبل مشخص شده، طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۲ لیست گیاهان دارویی مناطق مختلف تهیه شد. همچنین پرسش‌نامه‌ای توسط ۱۰۰ آگاه محلی در زمینه گیاهان دارویی کامل شد. تحقیق از نوع غیرآزمایشی است و به صورت توصیفی - پیمایشی است. جهت انجام تحقیق حاضر به منظور تعیین حجم نمونه (تعداد پرسشنامه‌ها) از روش کوکران استفاده شد. در این پژوهش، افراد آگاه محلی که به صورت حضوری مورد مصاحبه قرار گرفتند، شامل گیاه درمانگرهای محلی، عطاران، عشایر و روستائیان منطقه به‌ویژه افراد مسن بودند که اطلاعات آنها در جدول ۱ آمده است. بر اساس پرسش‌نامه تهیه شده اطلاعاتی از قبیل نام محلی گونه‌ها، نوع مصرف، کاربرد (خوراکی، غیرخوراکی)، کاربرد محلی، منطقه رویش، محل رویش و اندام مورد استفاده به دست آمد که در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات مربوط به مناطق جمع‌آوری گیاهان دارویی و پرسشگری اطلاعات فردی

میزان تحصیلات	محدوده سنی	جنسیت		ردیف
		زن	مرد	
دیپلم	زیر ۲۰	۷	۳	۱
دیپلم و لیسانس	۲۰-۴۰	۱۷	۱۵	۲
زیر دیپلم، دیپلم و لیسانس	۴۰-۶۰	۱۸	۲۱	۳
زیر دیپلم	بالای ۶۰	۱۲	۷	۴

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
Anacardiaceae	<i>Pistacia khinjuc</i>	کلخنگ	خینجوک	میوه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	رفع کم خونی، جلوگیری از پوکی استخوان، تقویت بدن	خوراکی	خام به صورت میوه و مغزی جات
	<i>Pistacia atlanticavar.</i>	بنه	بنه	میوه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	رفع عطش و بینایی چشم	خوراکی	خام به صورت میوه و پخته به عنوان غذای آب‌بنه
Resedaceae	<i>Reseda lutea</i> L	اسپرک	ورث	برگ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان کوفتگی و ضرب دیدگی	خوراکی	جوشانده
Cruciferae	<i>Lepidium draba</i> L	ازمک	سوزه	برگ و ساقه	مراتع کوهستانی	دشتستان	نرم کننده	خوراکی	جوشانده
	<i>Nasturtium officinale</i>	علف چشمه	بکلو	برگ و شاخه	مراتع کوهستانی	دشتستان	گرم کننده بدن و اشتها آور	خوراکی	جوشانده
Leguminosae	<i>Cercis Silliquastrum</i>	گل ارغوانی	گل ارغوانی	گل	دشت	دشتستان	درمان ناراحتی‌های تنفسی، سرفه، برونشیت و آسم	خوراکی	جوشانده
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i>	خر زهره	خر زهره	برگ	دشت	دشتستان	درمان بیماری‌های پوستی و کچلی انگشتان	غیر خوراکی	جوشانده (استعمال خارجی)
	<i>Nerium indicum</i>	کیش، خر زهره	خر زهره	شیرابه برگ و ساقه	دشت	دشتستان	مسکن زانو درد و درد پا	غیر خوراکی	ضمد (استعمال خارجی)

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف	
Aristolochiaceae	<i>Aristolochia longa</i>	زراوند چپک	زرویی	برگ، ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان نفخ شکم و درد مفاصل	خوراکی	جوشانده، دمنوش	
Apiaceae	<i>Ducrosia anethifolia</i>	مشگک	بغیض، میل، چشم بغیض	گل آذین	دشت	دشتستان	درمان دلپیچه و نفخ معده، رفع گرمی و درمان بی نظمی‌های قاعدگی، تأخیر در قاعدگی و تنظیم قاعدگی	خوراکی	جوشانده	
	<i>Smyrniun cordifolium Boiss</i>	آب اندول	اواندول	ساقه	دشت	دشتستان	سنگ کلیه	خوراکی	جوشانده	
	<i>Foeniculum vulgare</i>	رازیانه	راجونه	برگ و ساقه	دشت	دشتستان	کم خونی	خوراکی	جوشانده	
	<i>Eryngium noeanum</i>	زول خارآلود، زول رساقه	خازول	ساقه گل دهنده، ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	تقویت بدن (ساقه گل دهنده)، درمان یبوست (ریشه)، درمان آسم، تنگی نفس	خوراکی	جوشانده	
	<i>Kelussia odoratissima Mozaff</i>	کرفس بختیاری	کلوس	برگ و ساقه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	بارداری و لاغری	خوراکی	خام	
	<i>Echinophora spinosa</i>	خوشاریزه معطر	خارکالمه	خارکالمه	خار و گل	دشت	دشتستان	درمان عفونت رحم	خوراکی	جوشانده
	<i>Ferula ovina</i>	کما	اشترک	صمغ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	بهبود زخم‌های عفونی و رفع	خوراکی	خام و جوشانده	

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
Apiaceae	Prangos ferulacea	جاشیر	جاشیر دامی	برگ	دشت	دشتستان	دفع انگل و کرم دام	غیر خوراکی	خوراک دام
	Lagoecia cuminoides	زیره وحشی	زیره وحشی	بخش‌های هوایی	دشت	دشتستان	دافع سنگ صفرا	خوراکی	خام
	Ferulago contracta	چویل ستونی، چویل خوشه ای	خاری	گل، برگ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	ضد نفخ و رفع دل درد	خوراکی	طعم دهنده لبنیات
	Oliveria decumbens	لعل بیابان	مشکورک، دن، دَنک	گل آذین	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان بیماری گوارشی و رفع عطش	خوراکی	خیسانده
	Dorema aucheri	کندل کوهی، بیلهر	بیلهر	ساقه، برگ	دشت	دشتستان	تعدیل کننده فشار خون	خوراکی	مصرف بالبنیات، تهیه ترشی
	Ferula assafoetida	آنقوزه	آنقوزه	برگ، صمغ	دشت	آمالیچه	برطرف کننده انگل‌های روده، باد شکن، خلط آور، درمان تشنج، کاهش دهنده فشار خون	خوراکی	استفاده از صمغ گیاه آنقوزه به صورت محلول در آب، مخلوط با عسل
	Ferula assa-foetida	آنقوزه	گنه بو	برگ و ساقه	دشت	دشتستان	آنتی اکسیدان و آنتی ویروس	خوراکی	شیره
	Ferula gummosa Boiss	باریجه، قاسنی	قسنی	شیرابه، شاخه، برگ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	ضدتشنج، رفع بیماری رحمی، دندان درد، ملین	خوراکی	در غذاها و نوشیدنی‌ها روغن باریجه به عنوان طعم دهنده استفاده می‌شود
	Anethum graveolens	شوید	شوید	شوید	دانه و برگ	دشت	درمان چربی خون، درمان ناباروری در	خوراکی	خام

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
							مردان		
	<i>Coriandrum sativum</i>	گشنیز	گردپلو، گیشنیز	ساقه، برگ و دانه	دشت	دشتستان	افزایش دهنده شیر مادر	خوراکی	خام
Polygonaceae	<i>Rumex acetosella</i>	ترشک	ترشک	ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان کم خونی	خوراکی	خوشانده
Amaranthaceae	<i>Amaranthus tricolor L.</i>	تاج خروس سه رنگ	تاج خروس	برگ و گلآذین	مراتع کوهستانی	آمالیچه	رفع یرقان و زردی بچه	خوراکی	تهیه شربت
Amaranthaceae	<i>Chenopodium album</i>	سلمه تره، سلمک	سلمکی	برگ و ریشه	دشت	دشتستان	درمان اسهال خونی، درمان آفتاب سوختگی	خوراکی	به صورت خام به عنوان سبزی خوردن استفاده می‌شود
Amaryllidaceae	<i>Allium jesdianum</i>	پیاز یزدی	لیزک، بن سرخ	برگ، ساقه و پیاز	دشت	دشتستان	درمان پروستات و دفع سنگ کلیه	خوراکی	به صورت پخته در غذا
Amaryllidaceae	<i>Allium ampeloprasum</i>	تره کوهی، طلیم، پیاز کلاغ	تره کوهی	برگ و پیاز	مراتع کوهستانی	آمالیچه	رفع یبوست، دفع کننده سنگ کلیه، درمان آب مروارید، تقویت بینایی	خوراکی	به صورت پخته یا خام مصرف می‌شود.
Boraginaceae	<i>Cordia myxa</i>	سه پستان	سه پسون	میوه	دشت	دشتستان	درمان یبوست، سرماخوردگی، سینه درد و زیادی خلط	خوراکی	خام
Amarillidaceae	<i>Ixiolirion tataricu</i>	گل خیار	گل خیار	برگ	دشت	دشتستان	نرم کننده پوست	غیر خوراکی	کوبیده
Ma scu la	<i>Orchis mascula</i>	ارکیده	ثعلب	برگ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان ناراحتی	خوراکی	جوشانده

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
							معدۀ، ورم کلیه و مثانه		
Brassicaceae	<i>Lepidium latifolium</i> L.	موچۀ، ترتیزک برگ پهن	مچہ	برگ	دشت	دشتستان	درمان بیوست و هضم کننده غذا	خوراکی	به صورت سبزی در برنج
	<i>Descurainia sophia</i>	خاکشیر ایرانی	خاکشی	بذر	دشت	دشتستان	درمان اسهال، گرما زدگی	خوراکی	به صورت شربت
	<i>Nasturtium officinale</i>	آب تره، ترتیزک آبی، بولاغ اوتی	بکلو	برگ، گل، ساقه و ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان زردی نوزاد (یرقان)، در درمان سنگ کلیه	خوراکی	خام به صورت سبزیخوردن
	<i>Alyssum minutum</i>	قدومه کوچک	تودری	بذر	مراتع کوهستانی	آمالیچه	دفع شن و سنگ کلیه، درمان سرفه‌های خشک	خوراکی	جوشانده
Brassicaceae	<i>Erucaria hispanica</i>	مندابی	هله ورد	بخش‌های هوایی	دشت	آمالیچه	تقویت کننده حافظه، درمان بیوست و بواسیر و بیماری‌های معدۀ	خوراکی	جوشانده
	<i>Lepidium sativum</i>	شاهی	تله	برگ	دشت	دشتستان	افزایش دهنده شیر مادر	خوراکی	خام
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i>	علف مار	لگجی	میوه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان دیابت	خوراکی	پودر خوراکی

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
Combretaceae	<i>Terminalia catappa</i>	لوز هندی	لوز	برگ	دشت	دشتستان	درمان روماتیسم	غیر خوراکی	خمیر (استعمال خارجی)
Convolvulaceae	<i>Cressa cretica</i> L.	علف مورچه	علف مورچه	گیاه کامل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	ضد عفونی کننده و ضد صفر	خوراکی	جوشانده
Compositae	<i>Anthemis pseudocotula</i>	بابونه شیرازی	بایبک	گل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	آرام بخش، آرام کردن اعصاب، مخلوط با حنا جهت ایجاد رنگ طلایی	خوراکی	جوشانده، پودر
	<i>Cichorium intybus</i>	کاسنی	کاشنی	برگ، ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	تعدیل فشار خون، کاهش چربی و قند خون، درمان زردی یا یرقان	خوراکی	خام به عنوان سبزی، پخته همراه با لبنیات و تهیه عرق
	<i>Carthamus oxyanta</i> .	گلرنگ زرد	خاروسک	گل	دشت	دشتستان	مسهل و قاعده آور	خوراکی	استفاده در نان
	<i>Achillea Millefolium</i>	بومادران	برنجاس، گل سرزردوک	گل، برگ	دشت	آمالیچه	تعدیل کننده قند و چربی خون، درمان سودا	خوراکی	جوشانده، تهیه عرق
	<i>Centaurea iberica</i>	گل گندم چمنزار	چاقیر	ساقه	مراتع کوهستانی	دشتستان	ورم و التهاب بیماری‌های چشمی، درمان جوش صورت	خوراکی	جوشانده

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
	<i>Silybum marianum</i>	خار مریم	ماریتیغال	بذر، برگ	مراتع کوهستانی	آمالیچه	ضد چربی کبد، ضد عفونی کننده، اشتها آور و تب بر	خوراکی	ضماد و جوشانده
	<i>Hertia intermedia</i>	کرفیج	بوگنده	برگ، ساقه، ریشه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	رفع عفونت دام	غیر خوراکی	به صورت علوفه
	<i>Tragopogon Collinus</i>	شنگ تپه روی	شنگ شیره	تمام گیاه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان زخم معده، جهت از بین بردن زگیل و درمان عفونت	خوراکی	جوشانده
	<i>Gundelia tournefortii</i>	کنگر خوراکی	کنگر	ساقه	دشت	آمالیچه	اشتها آور، تب بر درمان یرقان	خوراکی	به صورت خام و پخته
	<i>Echinops ceratophorus</i>	شکرتیغال شاخدار	شکروک	گل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	برطرف کننده سرفه، پایین آورنده تب	خوراکی	جوشانده، مصرف به صورت پودر
Rosaceae	<i>Rosa canina</i>	نسترن	نسترن	گل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	تقویت کننده قلب و اعصاب	خوراکی	جوشانده
	<i>Psidium guajava</i>	انچوچک	انجک	میوه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	افزایش نیروی جنسی و جسمی، تقویت عمومی بدن	خوراکی	خام
	<i>Prunus brachypetala</i>	البالو گسترده	تی تپه	میوه	مراتع کوهستانی	دشتستان	بیماری های قلبی عروقی	خوراکی	دمشوش
	<i>Cerasus microcarpa subsp. tortuosa</i>	آبالوی دانه ریز	تگ	میوه و چوب	مراتع کوهستانی	آمالیچه	چربی های خون و سطح فشارخون	خوراکی	دمشوش
	<i>Amygdalus scoparia</i>	بادامک	بایوم	میوه و چوب	مراتع کوهستانی	دشتستان	مسکن	خوراکی	دمشوش
	<i>Crataegus azarolus</i>	زالزالک زرد	سیسه	میوه و چوب	مراتع کوهستانی	آمالیچه	جلوگیری از آسم، کاهش پیری زودرس	خوراکی	خام

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
	<i>Amygdalus scoparia</i>	بادام وحشی	بخورک	برگ	مراتع کوهستانی	دشتستان	آرام بخش	خوراکی	دمنوش
	<i>Citrullus colocynthis</i>	هندوانه ابوجهل	خيار گُرگو	دانه	دشت	آمالیچه	درمان دیابت، درمان یبوست	خوراکی	پودر مخلوط با آب
Chenopodiaceae	<i>Chenopodium murale</i>	سلمک برگ گزنه ای	سلمک	سرشاخه	دشت	دشتستان	خنک کننده و شفاف کننده خون	خوراکی	خام
	<i>Suaeda altissima</i>	سیاه شور	منگک	ساقه و برگ	مراتع کوهستانی	دشتستان	درمان فشار خون پایین، درمان دیابت	خوراکی	خام
	<i>Capparis spinosa</i>	علف مار	لگجی	میوه	دشت	دشتستان	درمان دیابت	خوراکی	پودر
Cyperaceae	<i>Cyperus rotundus</i>	اویار سلام	سوتک	گل آذین	دشت	دشتستان	برای درمان معده ویروسی و میکروبی و معده تنبل	خوراکی	پودر مخلوط با آب
Ephedraceae	<i>Ephedra foliate</i>	افدرا	هوندپر	برگ و ساقه	مراتع کوهستانی	دشتستان	دهان شویه و رفع لکه‌های روی زبان	خوراکی	جوشانده (استعمال خارجی)
Euphorbiaceae	<i>Ricinus communis L.</i>	کرچک	کرچک، کرناتو	شیره، دانه	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان جای سوختگی و ضد عفونی کننده زخم و سوختگی	غیر خوراکی	ضماد (استعمال خارجی)
Fumariaceae	<i>Fumaria asepala</i>	شاه تره بی کاسبرگ	شاتره	کل گیاه بدون ریشه	دشت	دشتستان	خنک کننده	خوراکی	جوشانده

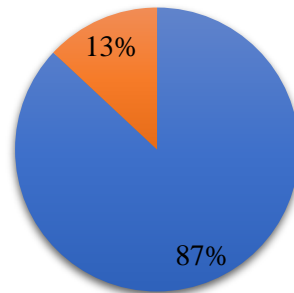

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
Ixioliriaceae	<i>Ixilirion tataricum</i>	خیارک	سهلب	گل آذین	دشت	آمالیچه	درمان سردرد، تقویت کننده اعصاب و تسکین درد کلیه	خوراکی	جوشانده
Asphodelaceae	<i>Aloe vera L</i>	صبر زرد	آلو ورا	برگ	مراتع کوهستانی	دشتستان	شفاف و مرطوب کننده پوست بویژه پوست صورت و همچنین از بین بردن لک و جوش	غیر خوراکی	ضماد (استعمال خارجی)
Amaryllidaceae	<i>Allium cepa</i>	پیاز خونین رنگ	لهو	برگ	دشت	دشتستان	درمان کبد	خوراکی	خام
Liliaceae	<i>Fritillaria imperialis</i>	لاله واژگون	لاله واژگون	بذر	مراتع کوهستانی	آمالیچه	تقویت روده، کاهش تنگی نفس	خوراکی	جوشانده
Lamiaceae	<i>Ocimum basilicum L</i>	ریحان	ریحون	سرشاخه	دشت	آمالیچه	خواب آور	خوراکی	خام
	<i>Teucrium orientale</i>	مریم نخودی شرقی شیرازی	گل کلون	برگ و گل آذین	مراتع کوهستانی	دشتستان	درمان بیماریهای پوستی نظیر کهیر و اگزما	غیر خوراکی	جوشانده (استعمال خارجی)
	<i>Teucrium polium L</i>	مریم نخودی	آله، هله	کل گیاه	مراتع کوهستانی	دشتستان	درمان دیابت	خوراکی	جوشانده
	<i>Nepeta</i>	پونه سای	پیدن کهی	برگ و گل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	تسکین دهنده و ضد درد	خوراکی	جوشانده

خانواده	نام علمی (گونه)	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	محل رویش	منطقه رویش	کاربرد محلی	کاربرد (خوراکی، غیر خوراکی)	نوع مصرف
	<i>Stachys lavandulifolia</i>	چای کوهی	بشموک	برگ و گل	مراتع کوهستانی	آمالیچه	درمان سردرد	خوراکی	دمنوش
	<i>Stachys</i>	سنبله‌ای مودار	اولیله	برگ و گل	مراتع کوهستانی	دشتستان	آنتی باکتریال	غیر خوراکی	دمنوش
	<i>Mentha longifolia</i>	پونه	پینه	برگ	مراتع کوهستانی	دشتستان	کاهش ترشح اسید معده، نفخ معده و تقویت معده	خوراکی	خام

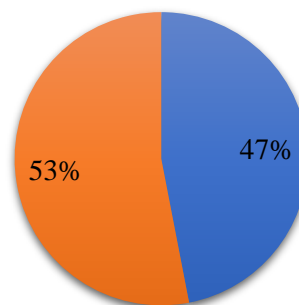
۳- یافته‌ها

در این مطالعه ۱۱۵ گونه گیاهی متعلق به ۴۲ خانواده جمع‌آوری شد که بر اساس فراوانی گونه‌ها، خانواده چتریان^۱ با ۱۷ گونه، خانواده نعنائیان^۲ با ۱۶ گونه، خانواده‌های کاسنی^۳ با ۱۰ گونه پرجمعیت‌ترین خانواده‌های گیاهان دارویی منطقه را تشکیل می‌دهند که ۱۰۰ گونه آن خوراکی و ۱۵ گونه باقی‌مانده غیرخوراکی هستند (شکل ۳). جدول ۲ خانواده، نام علمی، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده، مصرف سنتی و نحوه استفاده در دانش بومی اقوام ساکن در دو منطقه آلمالیچه و دشتستان را نشان می‌دهد (شکل ۴). ۶۱ گونه متعلق به منطقه آلمالیچه و ۵۴ گونه متعلق به دشتستان است (شکل ۳).

غیر خوراکی خوراکی

شکل ۳. درصد کاربردهای خوراکی و غیر خوراکی گیاهان دارویی

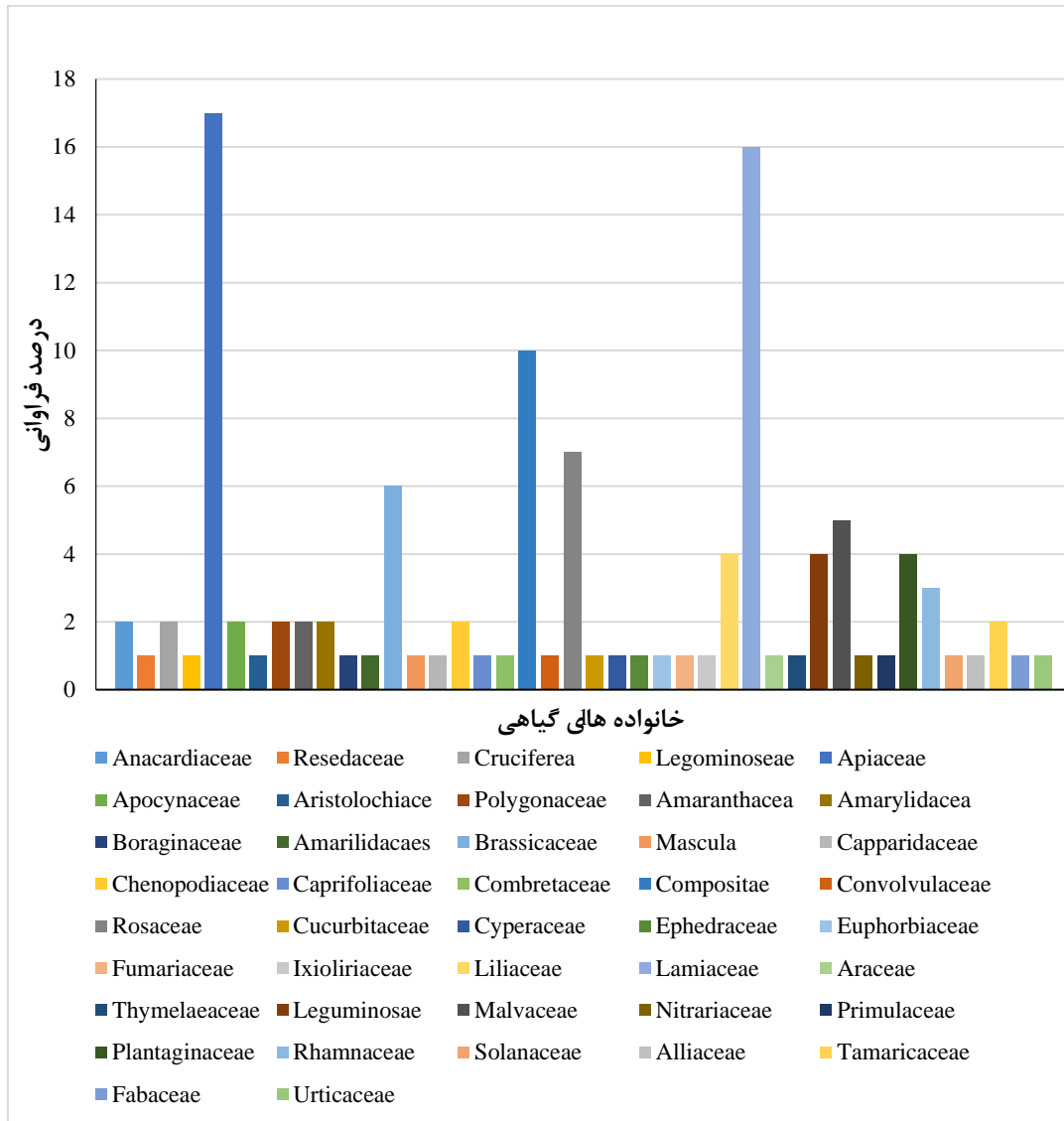
دشتستان آلمالیچه

شکل ۴. درصد پراکندگی گیاهان در مناطق مورد بررسی

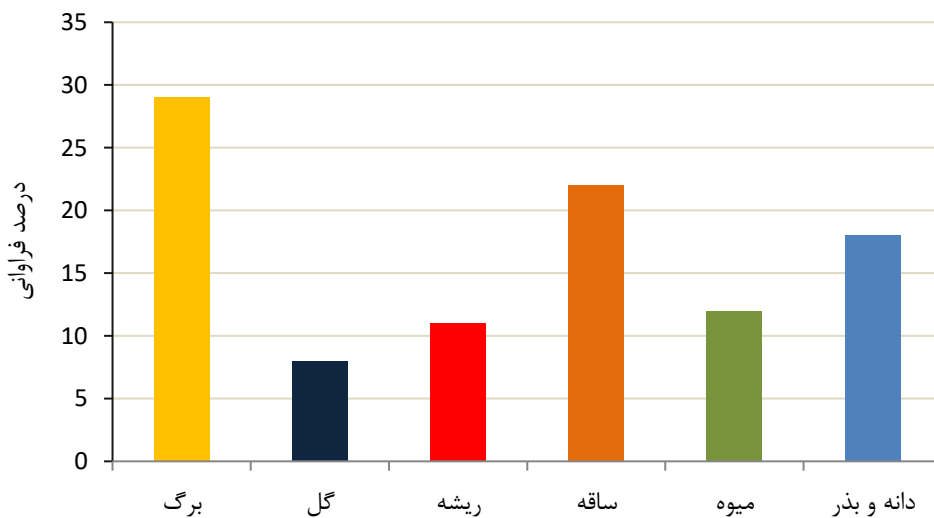
نتایج حاصل از بررسی میزان مصرفی بخش‌های مختلف گیاهان از جمله برگ، گل، ریشه، ساقه و سرشاخه، میوه و دانه و بذر توسط جوامع محلی در دو منطقه مورد مطالعه نشان داد که بیشترین درصد اندام‌های مصرفی به ترتیب شامل برگ، ساقه و سرشاخه بوده و کمترین اندام مصرفی ریشه و گل است (شکل ۶). اندام‌های مصرفی شامل میوه، دانه و بذر به میزان تقریباً برابری مورد استفاده قرار می‌گیرند.

نتایج حاصل از بررسی درصد کاربرد گیاهان دارویی برای درمان بیماری‌های مختلف از جمله مشکلات گوارشی، تصفیه خون، دیابت و قند خون، چربی خون، تب، پوست و مو نشان داد که بیشترین کاربرد گیاهان دارویی به ترتیب جهت مشکلات گوارشی، سرفه و سرماخوردگی و تصفیه خون است (شکل ۷). همچنین این گیاهان به میزان تقریباً برابری در درمان دیابت و قند خون، چربی خون، تب، پوست و مو مورد استفاده قرار می‌گیرند.

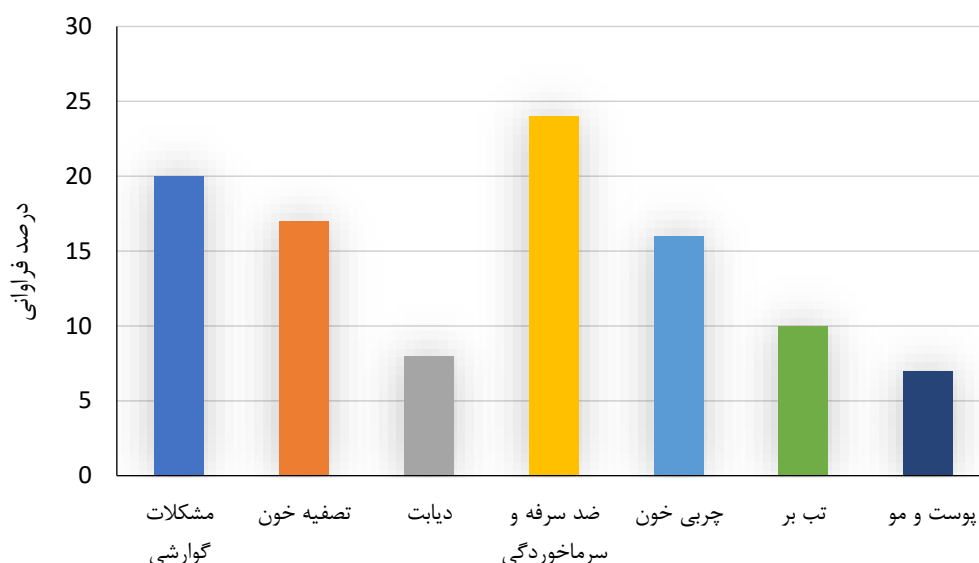
1. Apiaceae
2. Lamiacea
3. Composite

شکل ۵. درصد خانواده های گیاهان دارویی در مناطق مورد مطالعه

شکل ۶. درصد اندام های مصرفی گیاهان

شکل ۷. درصد کاربرد گیاهان دارویی برای درمان بیماری‌های مختلف

۴- بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه‌گیری عصر مدرن، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه، مردم همچنان به سیستم سنتی مراقبت‌های بهداشتی نه تنها به دلیل قیمت پایین آن، بلکه به دلیل عوارض جانبی کم در مقایسه با طب آلوپاتی مدرن، متکی هستند. بسیاری اعتقاد دارند که استفاده منطقی از گیاهان دارویی بومی همراه با داروهای مصنوعی مؤثر ممکن است کیفیت زندگی و استانداردهای زندگی ساکنان بومی را بهبود بخشد (Namsa et al., 2011).

علی‌رغم اهمیت این گیاهان برای بهبود سلامت، به نظر می‌رسد که بسیاری از گیاهان دارویی با اهمیت هنوز به طور کامل شناسایی نشده‌اند. به همین دلیل، مستندسازی دانش بومی از طریق مطالعات اتنوبوتانی به منظور حفاظت و استفاده از منابع بیولوژیکی مهم است خصوصاً در ایران به دلیل تنوع فصلی، خاکی، اقلیمی و توپوگرافی، غنی از تنوع زیستی گیاهی و به‌ویژه گیاهان دارویی است.

در این مطالعه به بررسی اتنوبوتانی گیاهان مرتعی، رویشگاه‌های مربوط به مناطق بیلاق و قشلاق عشایر قشقایی پرداخته شد. نتایج بیانگر تنوع زیستی گونه‌های گیاهی دارویی در منطقه است. از ۱۱۵ گونه گیاهی شناسایی شده ۴۷ درصد آن مربوط به منطقه آلمالیچه و ۵۳ درصد آن مربوط به منطقه دشتستان است. در این بین خانواده‌های چتریان، نعناعیان، کاسنیان و سپس گل‌سرخیان^۱، شب بویان^۲ و پنیرکیان^۳ از بیش‌ترین سهم برخوردار بودند. رمضانیان و مینایی‌فر (2016) در بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا در استان فارس نیز دریافتند که بیشترین سهم گیاهان دارویی مورد استفاده جوامع محلی مربوط به خانواده‌های چتریان، نعناعیان، کاسنیان و گل‌سرخیان است (Ramezaniyan & MinaeiFar, 2016)؛ همچنین بی‌باک و مقبلی در جمع‌آوری، شناسایی و استفاده سنتی و بومی گیاهان دارویی شهرستان جیرفت به این امر اشاره کردند که از کل گونه‌های جمع‌آوری شده، عمده‌ترین مصرف متعلق به خانواده‌های نعناعیان، کاسنیان و گل‌سرخیان است (Bibak & Moghbeli hanjaee, 2017). برخی از بررسی‌ها در مناطق با شرایط اقلیمی مشابه نظیر بررسی‌های Delfan et al. (2019) در مناطق زاغه و پیرانشهر استان لرستان، Dolatkhahi et al. (2012) در شهرستان کازرون استان فارس همچنین Sajjadi et al. (2011) در شهرستان کاشان نیز گویای نتایج مشابهی است. در مطالعات اتنوبوتانی که در استان بوشهر (۱۳۹۲) و همچنین در شهرستان کازرون در استان فارس (۱۳۹۱) انجام گرفته است خانواده کاسنی پرجمعیت‌ترین خانواده گیاهی دارویی معرفی شد و بیشترین کاربرد گیاهان دارویی در درمان بیماری‌های گوارشی گزارش شده است (Dolatkhahi et al., 2012). به دلیل نزدیکی نسبی و همجواری حوزه

1. Rosacea
2. Brassicaceae
3. Malvaceae

مورد مطالعه نتایج حاکی از صحت مطالعات حاضر است.

به طور دقیق تر باید گفت که چتریان با ۱۸ گونه و پس از آن نعنائیان با ۷ گونه و پس از آن (شب بویان و کاسنیان هر کدام با ۶ گونه فراوان ترین خانواده‌ها بودند. در این بین ۵۵٪ گونه‌های گیاهی در خانواده چتریان متعلق به دشتستان بوده و ۴۵٪ متعلق به آلمالیچه بوده است، همچنین در خانواده نعنائیان ۵۷٪ گونه‌های گیاهی متعلق به منطقه دشتستان بوده و ۴۳٪ متعلق به منطقه آلمالیچه بوده است. در خانواده شب بوئیان ۵۰٪ متعلق به منطقه دشتستان بوده و ۵۰٪ هم متعلق به منطقه آلمالیچه بوده است، و در نهایت در خانواده کاسنی ۶۷٪ گونه‌های گیاهی متعلق به منطقه آلمالیچه بوده و ۳۳٪ را هم منطقه دشتستان به خود اختصاص داده است.

همچنین طبق نتایج به دست آمده مشخص است که ۸۷٪ گونه‌های گیاهی کاربرد خوراکی داشته است و ۱۳٪ کاربرد غیرخوراکی داشته است. به لحاظ درصد اندام‌های مصرفی گیاهان به ترتیب برگ ۲۹٪، ساقه ۲۲٪، دانه و بذر ۱۸٪، میوه ۱۲٪، ریشه ۱۱٪، گل ۷٪ بوده است.

نتایج حاصل از بررسی کاربرد سنتی و درمانی گیاهان دارویی منطقه تحت مطالعه نشان داد که از گیاهان دارویی موجود در این منطقه، استفاده‌های دارویی متنوعی صورت می‌گیرد. مشخص شد که غالباً استفاده دارویی از گیاهان جهت درمان بیماری‌های گوارشی، تصفیه خون و تنظیم فشار خون، دیابت و قند خون، ضد سرفه و سرماخوردگی و بیماری‌های پوست و مو است و از این بین درمان بیماری‌های گوارشی، تصفیه خون و سرماخوردگی در اولویت است.

نتایج تحقیقات برخی از محققین در استان خوزستان، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد نیز مؤید این مطلب است که بیشترین استفاده دارویی از گیاهان جهت درمان بیماری‌های گوارشی، تنظیم فشار خون و قند خون است (Forouzeh et al., 2016; Moradi et al., 2016).

همچنین نتایج نشان می‌دهد که بیشترین استفاده افراد منطقه تحت مطالعه از اندام‌های مصرفی گیاهان شامل برگ، و ساقه‌های جوان و دانه است. قلی‌پور و همکاران در مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی دهستان زارم‌رود نکا (استان مازندران) بیان داشتند که برگ گیاهان با ۲۷ درصد بیشترین میزان مصرف دارویی برخوردار است (Gholipour et al., 2014). این نتیجه با نتایج (Difrahsh et al. 2014) نیز مطابقت دارد. از محدودیت‌های پژوهش حاضر آن بود که بومیان منطقه و همچنین عشایر قشقای تلفظ دیگری از نام برخی از گیاهان داشتند که شناسایی گیاهان را بعضاً با مشکل مواجه می‌ساخت. همچنین عشایر قادر به گفتن و یا ترسیم ذهنی برخی نکته‌ها نبودند چرا که همواره این امور را اجرا می‌کردند و عادت به توضیح در قالب مصاحبه علمی نداشتند. پیشنهاد می‌گردد با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مطالعات جامعه‌شناختی گیاهی نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت پذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان این منطقه طراحی شده و موجبات استفاده صحیح و صنعتی از اطلاعات ارزشمند قوم گیاه‌شناسی مردم این منطقه فراهم شود.

۵- سپاس‌گزاری

این متن حاصل تلاش کار پژوهشی دانشجوی بوده و لازم است از تمامی عزیزان محلی که در این زمینه همکاری داشته‌اند نهایت سپاس‌گزاری را داشته باشیم.

۶- فهرست منابع

- بی‌باک، ح.، و مقبلی، ف. (۱۳۹۵). جمع‌آوری، شناسایی و استفاده سنتی از گیاهان دارویی در شهرستان جیرفت. مجله گیاهان دارویی؛ ۴: ۱۱۶-۴۰.
- دولتخواه، م.، نبی‌پور، ا. (۱۳۹۲). مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی مورد استفاده در شمال شرقی خلیج فارس. مجله گیاهان دارویی. ۱۳ (۵۰): ۱۲۹-۴۳.

- دولت‌خواه، م.، قربانی نوهوجی، م.، مهرآفرین، ع.، امینی نژاد، غ.، و دولتخواه، ع. (۱۳۹۱). مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی در کازرون، ایران: شناسایی، توزیع و استفاده سنتی. *مجله گیاهان دارویی*; ۲: ۱۶۳-۷۸.
- دلفان، ع.، خدایاری، ح.، عزیزی، خ. (۱۳۹۴). بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی زاغه و بیرانشهر (استان لرستان). *مجله ملی اکولوژی، تنوع و حفظ نباتات*.
- دیفرخش، س.، بارانی، ح.، پور رضایی، ج. (۱۳۹۲). اتنوگرافی گیاهان غیر زراعی دلی کما (دره کوهستانی زاگرس مرکزی). *مجله علوم اجتماعی*. ۶۷: ۱۵۳-۲۰۷.
- رمزجو، د.، زارعی، ز.، آرماند، ر. (۱۳۹۵). بررسی اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی در شهرستان بهبهان، استان خوزستان. *مجله گیاهان دارویی*. ۱۶ (۴): ۳۳-۵۰.
- رمضانیان، م.، مینایی، فر.، ع. (۱۳۹۴). بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی در شهرستان فسا. *مجله طب سنتی اسلامی و ایرانی*. ۷ (۲): ۲۲۱-۲۳۱.
- سرطاوی، ک.، غلامیان، ف. (۱۳۸۳). گیاهان دارویی استان بوشهر. *مجله تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران*. ۲۰ (۲): ۲۱۳-۲۷.
- فروزه، م.، حشمتی، غ.، ح.، بارانی، ح. (۱۳۹۲). بررسی دانش تهیه غذا با استفاده از گیاهان قابل مصرف. *مجله دانش بومی ایران*. ۴ (۹): ۱۰۹-۱۲۹.
- قلی‌پور، ع.، قربانی نوهوجی، م.، رسولی، ن.، و حبیبی، م. (۱۳۹۲). بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی دهستان زرم رود نکا (استان مازندران). *مجله گیاهان دارویی*، ۴ (۵۲): ۱۰۱-۱۲۱.
- مرادی، ل.، دولت‌خواه، م.، دارابی، ح.، نبی‌پور، ا. (۱۳۹۲). اتنوفارماکولوژی گیاهان دارویی بندر گناوه. *مجله پزشکی جنوب ایران*. ۱۷ (۵): ۹۵۹-۷۳.

References

- Ajjoun, M., Kharchoufa, L., Merrouni, I. A., & Elachouri, M (2022). Moroccan medicinal plants traditionally used for the treatment of skin diseases: From ethnobotany to clinical trials. *Journal of Ethnopharmacology*, Volume 297, 115532.
- Bibak, H., & Moghbeli hanjaee, F. (2017). Collection, identification, and traditional usage of medicinal plants in Jiroft County. *Journal of Medicinal Plants*, 16(64), 116-114. <http://jmp.ir/article-1-1380-fa.html> [in Persian]
- Cordero, C.S., Meve, U., & Alejandro, G.J.D (2023). Ethnobotany and diversity of medicinal plants used among rural communities in Mina, Iloilo, Philippines: A quantitative study. *Journal of Asia-Pacific Biodiversity*, Volume 16, Issue 1, pp 96-117.
- Dapar, M. L. G., Alejandro, G. J. D. (2020). Ethnobotanical studies on indigenous communities in the Philippines: current status, challenges, recommendations and future perspectives. *Journal of Complementary Medicine Research*, Volume 11, Issue 1, pp 432-432.
- de Medeiros, C. M., Ritter, M. R., Gonzatti, F (2023). Ferns and lycophytes: an ethnobotany review for Brazil. *Ethnobotany Research and Applications*, Volume 25, pp 1-27.
- Delfan, I., Khodayari, H., & Azizi, K. (2019). Ethnobotany of indigenous medicinal plants in Zagheh and Birānshahr regions, Lorestan Province, Iran. *Eco-Phytochemistry of Medicinal Plants*, 7(4), 64-82. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23223235.1398.7.4.5.4> [in Persian]
- Difrahsh, M., Barani, H., & Poorrezaei, J. (2014). Vegetation ecology of non-forage plants in the Deli-Koma region (a mountainous valley in central Zagros). *Social Sciences Journal*, 21(67), 153-205. <https://doi.org/10.22054/qjss.2015.1237>
- Dolatkhahi, M., & Nabipour, I. (2014). Ethnobotanical study of medicinal plants used in the northeast Latrine Zone of Persian Gulf. *Journal of Medicinal Plants*, 13(50), 129-143. <http://jmp.ir/article-1-40-fa.html> [in Persian]

- Dolatkahi, M., Ghorbani Nohooji, M., Mehrafarin, A., Amini Nejad, G., & Dolatkahi, A. (2012). Ethnobotanical study of medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, distribution, and traditional usage. *Journal of Medicinal Plants*, 11(42), 163-178. <http://jmp.ir/article-1-173-fa.html> [in Persian]
- Eisah, J. S., Nyumah, F., Johnny, J., Charles, J. F. (2021). Ethnobotanical Studies on the Use of Medicinal Plants among Forest Fringe Communities around the Kasewe Forest in Moyamba District, Southern Sierra Leone. *American Journal of Plant Sciences*, Volume 12, Issue 12, pp 1963-1989.
- Forouzeh, M., Hashemi, G. A., & Barani, H. (2016). Traditional knowledge of using self-growing plants in diet (Case study: Dilgan pastoral nomads). *Indigenous Knowledge of Iran*, 3(5), 58-23. <https://civilica.com/doc/871819> [in Persian]
- Gholipour, A., Ghorbani Nahooji, M., Rasouli, N., Habibi, M., & Golipour, A. (2014). Ethnobotanical study of medicinal plants in Zarramrood Neka District (Mazandaran Province). *Medicinal Plants*, 13(52), 101-121. <http://jmp.ir/article-1-876-fa.html> [in Persian]
- Long, C. L., Li, R (2004). Ethnobotanical studies on medicinal plants used by the Red-headed Yao People in Jinping, Yunnan Province, China. *Journal of ethnopharmacology*, Volume 90, Issue 2-3, pp 389-395.
- Malik, K., Ahmad, M., Zafar, M., Ullah, R., Mahmood, H. M., Parveen, B., ... Shah, S. N. (2019). An ethnobotanical study of medicinal plants used to treat skin diseases in northern Pakistan. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, Volume 19, pp 1-38.
- Moradi L, Dolatkahi M, Darabi H, Nabipour I. Ethnopharmacology of Medicinal Plants in Genaveh Port. *Iran South Med J* 2014; 17 (5) :959-973. <http://ismj.bpums.ac.ir/article-1-610-fa.html> [in Persian]
- Namsa, N. D., Mandal, M., Tangjang, S., Mandal, S. C. (2011). Ethnobotany of the Monpa ethnic group at Arunachal Pradesh, India. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, Volume 7, Issue 1, pp 1-15.
- Naz, I, Ahmad, M, Hassan, T (2014). Ethnobotanical investigation of medicinal flora used by indigenous people in district Attock. *Pakistan. Journal of Advanced Botany Zool*, Volume 1, pp 1-7
- Oliveira, A. K. M., Oliveira, N. A., Resende, U. M., Martins, P. F. R. B (2011). Ethnobotany and traditional medicine of the inhabitants of the Pantanal Negro sub-region and the raizeiros of Miranda and Aquidauna, Mato Grosso do Sul, Brazil. *Brazilian Journal of Biology*, Volume 71, pp 283-289.
- Panghal, M., Arya, V., Yadav, S., Kumar, S., Yadav, J. P (2010). Indigenous knowledge of medicinal plants used by Saperas community of Khetawas, Jhajjar District, Haryana, India. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, Volume 6, pp 1-11.
- Panyadee, P., Meunrew, J., Balslev, H., Inta, A (2022). Ethnobotany and ecosystem services in a tidal forest in Thailand. *Sustainability*, Volume 14, Issue 10, pp 6322.
- Parvaiz, M (2014). Ethnobotanical studies on plant resources of mangowal, district Gujrat, Punjab, Pakistan. *Avicenna Journal of phytomedicine*, Volume 4, Issue 5, pp 364.
- Ramezani, M., & MinaeiFar, A. A. (2016). Ethnobotanical study of medicinal plants in Fasa county. *Journal of Iranian Traditional Medicine*, 7(2), 221-231. <http://jiitm.ir/article-1-680-fa.html> [in Persian]
- Razmjoue, D., Zarei, Z., & Armand, R. (2017). Ethnobotanical study (identification, medical properties, and how to use) of some medicinal plants of Behbahan city of Khuzestan Province, Iran. *Journal of Medicinal Plants*, 16(64), 33-49. <http://jmp.ir/article-1-1384-fa.html> [in Persian]
- Sajjadi, S., Batooli, H., & Ghanbari, A. (2011). Collection, evaluation, and ethnobotany of Kashan medicinal plants. *Journal of Iranian Traditional Medicine*, 2(1), 29-36]. <http://jiitm.ir/article-1-82-fa.html>
- Sartavi, K., & Gholamian, F. (2004). Medicinal plants of Bushehr Province . *Research on Medicinal and Aromatic Plants of Iran*, 20(2), 213-227. http://ijmapr.areeo.ac.ir/article_115289.html. [in Persian]
- Singh, A., Dubey, N. K (2012). An ethnobotanical study of medicinal plants in Sonebhadra District of Uttar Pradesh, India with reference to their infection by foliar fungi. *Journal of Medicinal Plants Resources*, Volume 6, Issue 14, pp 2727-2746.
- Waswa, E. N., Li, J., Mkala, E. M., Wanga, V. O., Mutinda, E. S., Nanjala, C., ... Wang, Q. F. (2022). Ethnobotany, phytochemistry, pharmacology, and toxicology of the genus *Sambucus* L. (Viburnaceae). *Journal of Ethnopharmacology*, Volume 292, pp 115102.